

ŠALCERNIS

DZUKIJOS NACIONALINIO PARKO LEIDINYS

1993 m. liepa

Ziogelių kaimo vaikams jau ankšta savo kiemuose, jie išbėgo į vieškelį. Gal išves tas vieškelis juos į Druskininkus ar į Varėną. O gal į Vilnių. Gal džiaugsis jie, palikdami savo kaimą. Ir tik po daugelio metų supras, kad žmogaus gyvenime būna dar vienas didelis džiaugsmas — sugrįžti.

Ona Jaskielevičienė iš Kapiniškių kaimo sutinka jau 85-ąją vasarą. Visas gyvenimas čia, prie Bakanauskų ežero. Tik vaikystė prabėgo Dubininko kaime, prie Skroblaus... Daug įdomių istorijų galima šia diena išgirsti Onos ir Antono Jaskielevičių sodyboje. Prisimena Ona Jaskielevičienė, kad seniau prie Bakanauskų ežero labai ve-

IŠEINAME IR... SUGRĮŽTAME

sėti vilkai. Tik išleisk, būdavo, paršą kieman iš tvarto — vilkas tuoj čiumpa į jo miškan. Dabar vilkų nebėra, ir paršai ganosi kieme kartu su vištomis. Tik su antimis bėda — jos išeina į pelkę ir nebesugrįžta, sušaukėja. Net šventas Jurgis, saugantis gyvulėlius kieme, nebesugrąžina ančių namo... Ir vis tiek — gera, ramu čia, prie Bakanauskų ežerėlio.

Juozas Galdys (1908 — 1992) savo prisiminimuose rašė: „Senatvėje pasižvalgus į gimtinės aplinką, suprantį, kiek širdyje yra

jausmo kiekvienam daiktui“. Si Margionių poeto mintis prilygsta didžiausiems filosofų traktatams, kuriuose bandoma paaiškinti, kodėl dažnas kaimo žmogus negali pamilti miesto. Mieste daiktai yra anonimiški, bevardžiai, o kaime kiekvienas daiktas ir kiekvienas gyvis turi tikrąjį savo vardą. Žmogus, gyvendamas tarp nežinia kieno sukurtų daiktų, jaučiasi svetimas ir nereikalingas.

Paminklą Margionių filosofui, poetui ir režisieriui išdrožė skulptorius Mindaugas Aučyla.

A. ir M. CERNIAUSKŲ nuotraukos

Visi lietuviai, lyg būtu me broliai, laikėmės vienoje tos zonos vietoje. Mes nesipešėme, nesikeikėme, nerėkavome. Prie mūsų gretinosi net rusų generolas, kuris stebėjosi negalįs suprasti, kodėl lietuviai tokie geri ir kultūringi. Tą pačią minutę senas žmogus lietuvis suriko: „Duoną mano pagriebė“. Aš stovėjau truputį nuošaliau ir gerai mačiau, kaip tas vagišius, pagriebęs duoną iš seno žmogaus, leidosi bėgti. Net buvęs generolas rėkė jam „brasaj chlieb“. Bet tasai vis bėgo. Aš pagriebiau akmenėlį ir palaidau į jį. Vaikystėje mano ranka buvo ištreniruota, ir dabar neapvylė — akmenėlis pataikė tiesiai į galvą bėgliniui. Ir jis metė duoną. Senelis vijosi iš paskos, rėkdamas, kad atiduotų jam duonelę, pamatė, kad duona nukrito ant žemės, pribėgęs pakėlė ir žegnojosi. Net nesuprato, kad mano taikliosios rankos dėka jis atgavo menką duonos davinį.

Pradėjome krauti į baržą koksą. Kasėme nuo ryto iki vakaro, vežėme karučiais. Per dvi dienas užpildėme baržą. Tada atvežė iš Magadano daug kalinių, susodino ant tos baržos. Mums išdavė maitisto davinį dviems dienoms — po vieną silkę. Ir šiandien prisimenu tą silkę. Mes visi suvalgėme duoną ir silkę. Buvo skani, bet sūri. Vandens tai nedavė, žinojo, kad Kolymos upėje vandens — gerk, kiek nori. Gėrėme iš upės, ir susirgome dizenterija. (...)

Mus plukdė toliau, vis į šiaurę. (...) Ant kranto buvo mediniai namai, Aukšta lentų tvora ir bokšteliai kampuose. Mes supratome, kad čia lageris. Tos vietovės pavadinimas — Zerenka. (...) Nuvedė į 14 baraką. Tai buvo pastatas, kuriame tilpo 200 žmonių. Lentiniai gultai — dviejų aukštų. Nebuvo nei šiaudų, nei užsiklojimų. Kai guli — batus po galva, o šimtasitūle užsikloji. Mes skundėmės dizenterija, ir mums atnešė vaistų. Sanitarės irgi buvo kalinės.

TREMTINIO UŽRAŠAI

Nuo Kasčiūnų iki Kolymos

Sunkus darbas labai išsekino žmones. Baisu ir pažiūrėti: visi išbalę, pikti, akys įdubusios. Blogiausia buvo tiems, kurie jau negalėjo dirbti, ir todėl gavo mažą duonos normą. Aš dirbau sunkius darbus, gavau 850-900 gramų duonos per dieną, ir tai palaikė mano gyvybę. (...) Priartėjo žiema. Upės sukaustė ledai. Galvojome, kad nebus jau tokių sunkių darbų, bet apsirikome. Komisija atrinko stipresnius ir siuntė į anglių kasyklą. Pakliuvau ir aš. Pirmą partiją suskaičiavo ryte ir išvarė iš zonos. Aš pakliuvau į antrą grupę. Mes išėjome už paros. Už zonos suskaičiavo mus ir liepė eiti ir nenukrypti nuo susmaigytų šakų, kurios žymėjo kelią. Jeigu nukrypai — mirtis. Mes lyg ir džiaugėmės — gal ten bus geriau. Priėjome vakarykštį etapą. Radome namelį. Buvo daug senesnių, kurie jau negalėjo eiti, o miegoti nėra kur. Kilo barnis, kur nakvoti, nes kai kurie jau antra para buvo be miego. Vos vos užsnūdus, reikėjo keltis ir eiti toliau. Radome vadinamą „velnio pečių“, kurį traukė kaliniai. Vieni kirtu medžius tam pečiui apkūrenti, kiti metė į jį sniegą. Tą vandenį pylė į kelio duobes ir taip darė ledo asfaltą, kuriuo vežė anglis. Aš kelyje ėjau kartu su tokiu studentu iš Leningrado, kuris daug pasakojo apie karo metų blokadą, apie pokario areštus. Antros dienos vakare pamatėme ant kalno bokšteliu. Supratome — nebus geriau, jei ir čia bokšteliai. Radome prie kelio vieną kalinį. Tai buvo lenkas, atkišęs ranką jis prašė parrūkyti. Niekas nedavė, neturėjo. Paskui paskutiniai mūsų grupės kaliniai sakė, kad tą lenką matė jau pargriuvusį ant žemės su atkišta ranka. Jau buvo negyvas.

(...) Toj kasykloj buvo daug baisumų. Kalinius užmuša iš viršaus krisdami akmenys. Zemė čia labai šalta ir, kas blogiausia, visai nebuvo vandens. Reikėjo tirpinti ledą arba sniegą. Pradėjau galvoti: jeigu čia ištversiu, tai tada tikrai liksiu gyvas. Dirbome po dvylika valandų. Kai nuvarė į darbą, dar būna neišėję iš šachtų žmonės, tai mes puolame prie geležinės statinės sušilti. Bet kur tu prieisi — kalinių labai daug. Aš darydavau taip: vos tik ateinam, užmetu ant tos šiltos statinės du akmenukus, ir jie įkaišta. Kai varo į požemį, susikišu į pirštines tuos akmenukus ir taip saugau rankas nuo nušalimo. Daugelis nušalo rankų ir kojų pirštus. O kadangi mūsų, europiečių, nosys yra didesnė negu sibiriečių, greitai nušaldavo ir nosys.

Fabrike Nr. 3 Semčiano rajone išbuvau 3 metus, iki 1954 metų. Per šį laiką daug baisių mačiau, kaip ir visi kaliniai. Lageryje buvo labai griežtas režimas. Naktį barakus užrakindavo, ant langų — metalinės grotos. Vieną naktį, kai visi miegojome, užsidegė džiovykla. Aš nubudau, nubėgau į tą vadinamą džiovyklą ir dar spėjau pagriebti vieną savo batą, kitas jau buvo sudegęs. Visi sujudo ir galsrą užgesino, bet pradėjome dusti nuo dūmų. O kaip išsigelbėti, jei durys užrakintos. Vienas kalinys prancūzas apalpo. Visi puolė prie durų, pasidarė spūstis ir kaulų laužymas. Kiek vėliau sugalvojome duris išmušti su suolu. Atbėgo ir prižiūrėtojai su dujokaukėmis. Matyt, jau išgirdo mūsų rėkimą. Kiti barakai girdėjo, bet ką jie gali padaryti, jeigu irgi yra užrakinti. (...) Tas galsras nė kiek nesušvelnino režimo

prižiūrėtojų. Jie vis tiek darydavo, ką norėdavo. Jei ant vieno kalinio užpykdavo, kankindavo visą baraką.

Taip ir bėgo varganos dienos, mėnesiai ir metai. Tėvynės Lietuvos ir savo artimųjų ilgėjomės taip, kad gal nė vienas rašytojas neaprašys. Priartėjo 1953 metai. Pranešė, kad būsiu paleistas iš lagerio. Man dar paskaičiavo už sunkų ir pavojingą darbą ir tris metus sumažino. Išbuvau kaliniu septynis metus: Zerenkoje — du su puse, anglių kasykloje — pusę, kasykloje Nr. 5 Lazo vardo — metus, ir fabrike Nr. 3 — tris metus. Iš čia ir paleidžiamas į laisvę, bet ta laisvė dar netikra. (...) Kelias dienas dar būname lageryje. Niekas nevaro į darbą. Išdavė naujus drabužius, žinoma, kalinių siūtus. Davė aštuoniasdešimt rublių — tiek aš uždirdau per šiuos septynis metus taip sunkiai dirbdamas (...)

(...) Taip atėjo ir 1955 metų sausis. Gaunu nuo tėvelio laišką iš Krasnojarsko, kad pagal jo prašymą Maskva leido atvažiuoti pas jį. Apsidžiaugiau, gal Dievas duos ir vėl galėsiu gyventi kartu. (...) Gavau tokį lapą, kuriame buvo nurodyta kelias, kuriuo turiu važiuoti: Samčianas-Magadanas-Chabarovskas-Cita-Irkutskas-Krasnojarskis-Jermakovskas-posiolk Tanzy-bai. Jeigu iškrypsiu iš kelio — vėl lageris. Atsisveikinau su draugais ir ant rogių, kurias traukė „Stalince“ traktorius, išvažiavau. (...) Pagaliau atsiradau Tanzybėje. Tai netoli Sajanų kalnų, prie kelio, kuris eina į Kazachijos miestą Kizgla. Viena mergaitė man parodė, kur tėvelis ir sesuo gyvena. Pastatas niekuo nesiskyrė nuo barakų. Gyveno jame aštuonios šeimos. Koks buvo džiaugsmas, kai susitikome, vėliau kaip mažas vaikas, tėvelis irgi gaudžiai verkė, nors neapsakomai džiaugėsi.

Juozas JAKAVONIS
(Pabaiga, Pradžia — 7-ajame „Salcinio“ numeryje)